

Геннадій Єфіменко

Що таке Український Жовтень?

Андрій Здоров.

Український Жовтень:

Робітничо-селянська революція в Україні

(листопад 1917 – лютий 1918 р.).

Одеса: Астропринт, 2007. 272 с.

Книжка одеського історика Андрія Здорова присвячена першій спробі встановлення радянської влади в Україні. Автор ламає усталені в українському суспільстві уявлення про прихильників марксизму (відомого переважно як «марксизму-ленінізму» та комунізму) як про прибічників більшовицького режиму та агентів російського впливу. Для Здорова СРСР – звичайна капіталістична країна, ворожа за своєю суттю до «пролетаріату». У вступній частині монографії він стверджує, що диктатура пролетаріату «через відсутність умов для соціалістичної революції починає вже влітку 1918 р. перетворюватися у диктатуру партії більшовиків» (с. 4).

До перших місяців владарювання більшовиків Автор ставиться з пієтетом, різко відмежовуючи їх від решти періодів. Подальші дії більшовицького керівництва він уже не оцінює як «надбання Жовтня» і відповідно не визнає закономірності та послідовності більшовицької політики. Для обґрунтування своєї позиції дослідник використовує публічні лозунги, декларації та резонансні законодавчі акти, проголошені й ухвалені керівництвом більшовиків під час боротьби за владу та в перші місяці після її захоплення. Про більшовицьке бачення вирішення ключових для російської революції проблем (земля, мир, влада, національне питання) до середини 1917-го та після середини 1918 року Здоров майже не згадує. Формально – період не той, а фактично – аби не зруйнувати власну концепцію народно-більшовицького «Українського Жовтня».

Монографія «стоїть» на трьох китах, органічно пов'язаних між собою. *По-перше*, критичний огляд історичних досліджень попередників. *По-друге*, ґрунтовне заселення особами та подіями невеликого проміжку часу (листопад 1917 – лютий 1918 року). *По-третє*, доказова база авторського бачення тогочасних подій, заснована на синтезі критики попередників та

фактологічного наповнення монографії. Це можна назвати *концепцією «Українського Жовтня»*. Всі ці три складники формально неподільні й присутні в кожному розділі. Виокремити їх спонукає насамперед різна наукова цінність кожного.

Дослідження присвячене короткому хронологічному періоду і стосується тих подій, що відбувалися в Україні. Головне його завдання полягає в доведенні тези, що радянсько-більшовицьку владу в Україні встановив народ, а не принесли на багнетах з більшовицької Росії. Для цього, за авторським задумом, слід продемонструвати народність (чи «пролетарський характер») більшовицької влади у досліджуваний період і водночас не забути про її «буржуазність» у майбутньому. Суть авторського бачення проблеми та напрямок системи доказів існування «Українського Жовтня» образно висловив у своїй рецензії на книжку Здорова його колега за революційним марксизмом Марат Інсаров:

1917 год – это время, когда из двух душ большевизма наибольшей силы достигла его революционно-пролетарская душа, а его буржуазная душа в наибольшей мере, чем когда-либо раньше или позже, была оттеснена на задворки. Большевики 1917 г. – это «большевики с народом» (перифразируя слова Ленина о якобинцах), это люди, не только учившие массы, но и учившиеся у масс¹.

Зважаючи на те, що центральною темою книжки є «Український Жовтень», а головним «ворогом» більшовиків в Україні була Центральна Рада, то Автор значну частину уваги приділяє національному питанню.

Найціннішим у монографії видається аналіз значного масиву наявних історичних досліджень. Важливість критичних зауважень посилює амбіційне завдання автора, про яке він говорить наприкінці історіографічного розділу: «відтворити справжню історію Українського Жовтня» (с. 18). Аналіз як історіографічного, так й інших розділів праці спонукає до висновку: попри підкреслену ідейність і часом показну емоційність, що заважають сприйняттю тексту як наукового, більшість Авторових зауважень слухні.

Книжку Здорова варто було б прочитати прихильникам і представникам радянської історіографії – аналізу вад цього напрямку Автор присвятив чимало місця. Він не лише вказує на значну кількість фактичних помилок та зумисних замовчувань у таких працях, а й аргументовано демонструє хибність самої концепції «Великої Жовтневої революції на Україні». Особливу увагу приділено замовчуванню в радянській історичній науці тих представників українського більшовизму кінця 1917 – початку 1918 року, яких комуністична пропаганда кваліфікувала як «націонал-ухильників» (Георгій Лапчинський, Василь Шахрай). І то, що особливо важливо, критикуючи радянських істориків, Автор з великою пошаною ставиться до жовтневого

---

¹ *Инсаров М.* Украинский Октябрь (<http://revolt.anho.org/archives/279>)

перевороту та дій більшовицького керівництва періоду жовтня 1917-го – січня 1918 років.

Стане у пригоді монографія Здорова і сучасним історикам. Звісно, варто уважно вчитуватися у зміст зауважень («Зри в корень!» – казав Козьма Прутков). А отже, вислови на кшталт характеристики сучасних суспільствознавців як «ситих й дипломованих лакуз капіталу» (с. 4) варто списувати на необхідну для марксиста ідейну спрямованість праці. Автор відверто та гостро (часом цілком заслужено) коментує фактологічні помилки та недоречні висновки як відомих офіційних українських істориків, так і науковців, які спеціалізуються на вужчих проблемах. Прочитання монографії Здорова спонукає сучасних дослідників уважніше поставитися до наповнення своєї доказової бази.

Однак далеко не весь спектр сучасної історіографії подій 1917 – початку 1918 року відображено у книжці. Особливості завдань, що їх Автор поставив перед собою, зумовили специфічний вибір досліджень, взятих до аналізу. Здоров зосереджується на тих історичних працях сьогодення, де наголошено на безумовному визнанні окупації більшовицькою Росією України. При цьому зовсім не аналізує дослідження, звернені до ширшого кола питань, пов'язаних, зокрема, з виявленням особливостей захоплення влади більшовиками не лише в Україні, а й у Росії. Як приклад можна згадати працю Станіслава Кульчицького «Російська революція 1917 року: новий погляд», що побачила світ 2003 року і відтоді була доступна на веб-сайті Інституту історії України. Здавалося б, погляд відомого науковця на проблему революції 1917 року мав би потрапити в зону інтересів одеського історика. Однак цього не сталося. В монографії Кульчицького та в інших подібного роду працях еволюцію більшовизму розглянуто як цілісний процес, а отже, політику більшовицького керівництва наприкінці 1917 – на початку 1918 року проаналізовано в контексті попереднього та наступного періоду. Такий цілком науковий і логічний підхід не влаштує Здорова, адже не відповідає його баченню подій.

Важливою складовою монографії є ґрунтовна оповідь про події періоду з листопада 1917-го до січня 1918 року. Андрій Здоров добре володіє матеріалом, він використовує велику кількість документальних джерел із різних боків барикад, включаючи навіть деякі фонди російських архівів. Щоправда, чомусь знехтувано тією незначною кількістю джерел, що містяться в центральних архівах України. Певною мірою це можна пояснити тим, що частину цих документів, як-от «Протоколи перших засідань ЦВК Рад України» (Архіви України. 1989. № 2. С. 28–37), вже опубліковано. Однак «частина» не означає «все» – аналіз українських архівів допоміг би краще зрозуміти тогочасну ситуацію. Тим більше, що збірники документів доби СРСР зазнавали суворого цензурування.

Там, де це можливо, Автор перевіряє або доповнює документальні джерела. Для цього він використовує спогади та аналітичні праці діячів

тогочасного періоду. Великим плюсом є ретельне дослідження всіх можливих відомостей за часописом «Літопис революції», що виходив з 1922 до 1933 року. З огляду на визначення Радянського Союзу як країни «державного капіталізму» та відверте негативне ставлення до «сталінізму», Автор наголошує, що найдостовірнішими вважає найперші спогади. Причому, у випадку із визначенням організаторів роззброєння українських частин у Харкові, що відбувалося наприкінці грудня 1917 року, він наводить приклад спогадів Віталія Примакова початку 1919 року, де йшлося про важливу роль Василя Шахрая у цьому роззброєнні. Він порівнює їх із пізнішими спогадами того ж Примакова та інших діячів, де про Шахрая вже не згадано. Наголошуючи, що причиною такої «зміни» у спогадах було виключення Шахрая зі складу КП(б)У у березні 1919 року, Здоров цілком логічно визнає достовірними спогади 1919 року (с. 183).

Однак названий принцип, за яким найбільш наближений до часу події спогад адекватніше відображає ситуацію, використовується у монографії далеко не завжди. Головним у виборі праць мемуарно-аналітичного характеру для цитування став ступінь «лояльності» джерела до Авторської концепції. Особливо це помітно на прикладі Євгенії Бош, неформального керівника утвореного наприкінці грудня 1917 року Народного секретаріату. Вона взагалі є однією з улюблених героїнь Здорова. Про це, зокрема, свідчать його статті про Євгенію Бош, в одній з них Автор цілком обґрунтовано захищає її від звинувачень у «червоному терорі»². Її книжку «*Год борьбы*» дослідник часто цитує. Праця справді ґрунтовна, і покликання на неї допомагають ствердженню концепції «Українського Жовтня». Однак Авторі варто було би зважати, що ця книжка було завершено 1924 року, коли сумніватися у доцільності існування української радянської державності не було сенсу. Тож цілком логічно, що Бош у ній наголошувала: «Першочергове питання для України, національне розкріпачення її, залишалося в тіні й не було продумане не тільки Київським комітетом, але й обласним» (с. 123). Утім, зазначену Бош «непродуманість» Здоров визнає за більшовиками лише у період, що передував утворенню вищих органів влади радянської України.

З тексту монографії Здорова випливає, що з утворенням Народного секретаріату Бош стала прихильницею української автономії і ледь не захисницею української незалежності. Зокрема, Здоров пише, що «саме Є. Бош пізніше рішуче виступала проти втручання В. Антонова-Овсієнка у внутрішні справи України» (с. 123). Інші наведені Автором цитати та покликання на цю книжку теж не залишають сумнівів в обґрунтованості авторських тез. Однак у тексті «Українського Жовтня» жодного разу

---

² Здоров А. Евгения Бош – глава первого Советского правительства Украины (декабрь 1917 – март 1918 гг.) // <http://revolt.anho.org/archives/10>; *Він же*. Евгения Бош и красный террор // <http://iuprc.livejournal.com/11492.html#cutid1>

не згадано іншу її працю – «*Национальное правительство и советская власть на Украине*» (Москва, 1919). Завершена у серпні 1918 року, вона адекватніше відображала справжнє ставлення Бош до автономії України після грудня 1917 року. Про період, який Здоров визначив як «Український Жовтень», у цій книжці написано так:

В тот момент, как волна пролетарской революции захватывает рабочий класс угнетенного народа, буржуазия и социал-шовинисты пытаются и пытались – Украина, Финляндия, Латвия и другие – сорвать пролетарское движение посредством разжигания национальной идеи, – идеи своего национального, исторически принадлежащего только этому народу³.

Тобто сама Бош ідею «національного розкріпачення» не поєднувала з більшовизмом, а протиставляла йому.

Наведену цитату обрано не випадково. Автор монографії про неї знав. Можна припустити, що Андрію Здорову не вдалося знайти саму книжку, але його ретельне вивчення «Літопису революції» не викликає жодних сумнівів. Книжку Бош і, зокрема, цитований нами текст піддано беззастережній критиці в огляді літератури, присвяченому «Жовтню на Україні» (Літопис революції. 1927. № 5–6). Цей огляд не міг випасти з поля зору Автора монографії. Свідченням цього є його неодноразове звернення до спогадів Георгія Лапчинського, надрукованих у тому ж числі «Літопису революції». Проте книжка Бош, видання 1919 року, написана під гаслом: «*“Единая Советская Россия” – вот лозунг рабочих и крестьян Украины*»⁴. Тож вона не вписується до авторської концепції «Українського Жовтня» та «інтернаціонального» або «українського» більшовизму, і тому Автор її ігнорує.

Такий підхід Здорова до відбору літератури є радше правилом, ніж винятком. Приміром, він дуже вибірково використовує написане свіжим слідом подій 1917 – початку 1918 року дослідження Василя Шахрая (під псевдонімом Скоровстанський) «*Революция на Украине*», геть поза увагою залишає спільну працю В. Шахрая та С. Мазлаха «До хвили» (Саратов, 1919). І це при тому, що Автор загалом прихильно ставиться до Шахрая та його діяльності. Річ у тім, що зафіксоване у цих книжках бачення ситуації в Україні кінця 1917 – початку 1918 року занадто відрізняється від концепції «Українського Жовтня». Те саме стосується спогадів Михайла Майорова, одного з керівників більшовиків Києва у 1917 – на початку 1918 року. Він, зокрема, писав:

І коли розпочалася збройна боротьба більшовиків із Центральною радою, то на більшовицькому боці була робітнича класа, її збройна сила – червона армія

³ Бош Е. *Национальное правительство и советская власть на Украине*. М., 1919. С. 53. Ця цитата є також у критичному огляді О. Карпенка. Див: *Карпенко О.* Огляд літератури до Жовтня на Україні // *Літопис революції*. 1927. № 5–6. С. 412.

⁴ Бош Е. *Национальное правительство и советская власть на Украине*. С. 41.

та салдатські частини, що склалися переважно з росіян. У Центральній ж ради було «вільне козацтво» та українізовані частини старої армії, що, правда, в момент рішучої боротьби під кінець 1918 року [так у тексті, насправді 1917 року. – Г. Є.] майже цілком відмовилися підтримувати Центральну раду. Але більшовицьким організаціям ще не пощастило дістатися до села і прихилити його на свій бік. Це відіграло рішучу й негативну роль в поразці 1-го жовтня на Україні. Цим же пояснюється й те, чому німці так легко окупували Україну⁵.

Ці спогади, хоча вони й безпосередньо стосуються теми та хронологічного періоду, що їх досліджує Здоров, не сприяють формуванню у незаангажованого читача враження про переважний вплив більшовиків в Україні. Тому Автор їх просто замовчує. Пікантності ситуації додає та обставина, що Шахрай і Майоров як більшовицькі діячі України (особливо перший) вписуються до Авторової концепції, а їхні спогади про ті події – ні.

Специфічний вибір історіографії та часткове використання спогадів і документів свідчать про недосконалість наведеної у монографії концепції «Українського Жовтня». Ще більше сумнівів виникає щодо «констативної» частини тексту, тобто під час аналізу того понятійного апарату й тих аргументів, за допомогою яких Автор доводить власну точку зору і намагається переконати в її слушності читача. Разом з тим слід визнати, що позитивному сприйняттю монографії допомагає вільне володіння фактами, використання великого масиву документальних і мемуарних джерел та дошкульна критика вад у працях представників радянської та державницької історичної школи. Робить текст «знайомим» і широке застосування марксистської риторики та термінології, яка є звичною для вихованих у СРСР читачів. Тим більше, коли її вжито не в традиційно проросійському, а в суто «інтернаціональному» чи навіть «проукраїнському» сенсі. Це підтверджують, зокрема, зауваження про «шовіністичні нотки» у словах Сталіна (с. 70), про «великоруські забобони» лідерів харківських комуністів на чолі з Артемом (с. 178, 225) чи Я. Свердлова (с. 117) та навіть підозри на наявність таких забобонів у В. Леніна (с. 206).

Однак самої лише красивої чи звичної риторики недостатньо для того, щоб погодитися з Автором у його висновках. Слабке місце праці – її понятійний апарат. Це загальна проблема історичної науки, адже нерідко науковці, оперуючи у дискусіях між собою одними і тими ж термінами, говорять про різні речі. Тому варто розставити акценти. У монографії Здорова дефініції часто бувають плутаними, не завжди можна зрозуміти значення того чи того поняття. З одного боку, Автор, керуючись якимись ідеальними уявленнями, твердить, що соціалізму в СРСР не було, а з другого – його власна аргументація побудована на різних кліше радянської

---

⁵ Майоров М. З історії революційної боротьби на Україні. 1914–1919. Харків, 1928. С. II–III.

пропаганди. До таких можна віднести вживані у тексті як синоніми терміни «більшовизм», «диктатура пролетаріату», «диктатура пролетаріату і біднішого селянства», «радянська влада» тощо. Занадто заідеологованим і ненауковим є використання такої часто вживаної дефініції (ї похідних від неї), як «контрреволюція». Тому спробуємо на деяких конкретних прикладах відділити зерно від плевел у понятійній плутанині.

Так, приміром, для Андрія Здорова більшовизм є синонімом чогось доброго, позитивного. Він обґрунтовує це близькістю більшовицьких гасел до народних вимог у досліджуваній період. Однак РСДРП(б) у жовтні 1917 року – це насамперед політична партія, керівництво якої було зацікавлене в здобутті влади. Чи доречно називати «більшовизмом» політику більшовицької партії (як і будь-яким «-измом» дії будь-якої іншої політичної сили) у період боротьби за владу чи в перші місяці після її захоплення, заявляючи про його виродження (с. 5) після опанування усіх важелів впливу на суспільство? Рецензентові це запитання видається риторичним. Однак для Здорова встановлення диктатури партії більшовиків чомусь і є виродженням більшовизму. Такий підхід не є науковим. Адже суть більшовизму можна зрозуміти лише досліджуючи політику комуністичної партії у час її безроздільного перебування при владі. Те саме стосується «нацизму», «сталінізму» та інших «-измів» – ці та інші подібні терміни характеризують «обличчя» й суть реальної, а не гіпотетичної влади. Чи говориться де-небудь про «нацизм» у Німеччині до приходу там до влади націонал-соціалістів або «сталінізм» у СРСР 1922–1925 роках, коли Сталін уже обіймав посаду генерального секретаря РКП(б), але ще не зосередив у своїх руках усіх головних важелів впливу?

Не є таємницею, що під час боротьби за владу більшовикам доводилося відмовлятися від публічного оголошення власного бачення майбутнього і демонструвати привабливі для широких мас устремління. Нині такі обіцянки, які неможливо виконати або виконання яких може лише погіршити ситуацію, називають популізмом. Його активно використовують більшість політичних сил з метою приходу до влади. Однак сама наявність обіцянок і навіть певних кроків з їх виконання не означає, що вони становлять програму діяльності партії. Тому, перш ніж ототожнювати «більшовизм» із найвищою точкою революційного піднесення (жовтень 1917 – січень 1918 року), варто замислитися: чи більшовики мали намір надати селянам землю, націям – право на самовизначення, робітникам – заводи, мир – усім народам? Відповісти на це запитання можна лише після аналізу програми РСДРП(б), а ще краще – реальних дій більшовицького режиму після утвердження, як висловлюється Здоров, «диктатури партії». Ця відповідь буде однозначною: ініціювати реалізацію популярних народних вимог більшовицьке керівництво не збиралося, а якщо щось таке мало місце, то лише з однією метою – утриматися при владі.

Саме «диктатура партії», як пізніше й «диктатура вождя», а не популізм народним вимогам з метою захоплення та утримання влади, і є

суттєво більшовизму. Вкрай централізована партійна вертикаль сприяла захопленню та втриманню більшовиками влади в Росії в період найвищого революційного піднесення. Проте це ж зумовило й встановлення такої нелюбої Здорову «диктатури партії». Суть та можливі наслідки організаційної побудови більшовицької партії ще 1904 року влучно визначив тоді ще небільшовик Лев Троцький: «Во внутренней партийной политике эти методы приводят, как мы еще увидим, к тому, что партийная организация “замещает” собою партию, ЦК замещает партийную организацию и, наконец, “диктатор” замещает собою ЦК»⁶. Пророчі, як виявилось, слова.

Можливо, ми приділили б менше уваги застосуванню терміна «більшовизм», якби знайшли його чітке визначення. Однак у монографії майже немає визначень понятійного апарату. Винятком є хіба що термін «радянська влада», який Автор декілька разів мимохідь розтлумачив. На сторінці 5 читаємо, що це є «диктатура пролетаріату й біднішого селянства». Вже на наступній сторінці Автор, пояснюючи особливості вживання термінів «Ради» і «Рада», наголошує: «“Радянська влада” – влада Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів». На сторінці 56 натрапляємо на таке визначення: «диктатура пролетаріату – це влада Рад робітничих і солдатських депутатів», тобто вже без селянських. Щоправда, в цьому конкретному випадку йдеться про Росію, але подібний термін – «диктатура пролетаріату» – як замітник поняття «радянська влада» надалі неодноразово вживається і стосовно України.

Отже, бачимо як мінімум три дефініції, кожна з яких має дещо відмінний від інших зміст. Головна відмінність стосується ролі селянства («робітничі і солдатські депутати» є в кожному визначенні). А проте селянство становило більше 80 % населення України, і «бідніша» його частина не була найчисленніша. Тож, приміром, у першому визначенні незрозумілими є механізми переходу влади до рук «біднішого селянства», адже обирати і бути обраними до рад мали право усі селяни, а не лише «бідніші» з них. Комбіди ж та комнезами, нагадаємо, з'явилися в Україні відповідно 1919-го та 1920 року. Ба більше, наприкінці 1917 року не існувало навіть формальних підстав говорити про представників «біднішого селянства», втім, як і селянства взагалі, у складі вищих радянських органів влади України. Нагадаємо, що, наприклад, у резолюції I Всеукраїнського (харківського) з'їзду рад про самовизначення України від 12 грудня 1917 року наголошено:

I Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів, визнаючи Українську республіку як федеративну частину Російської республіки, ого-

---

⁶ Цит. за: *Троцкий о Ленине и ленинизме* / Сборник материалов под ред. Г. Сафарова. Ленинград, 1925. С. 55. Текст Троцького у цьому збірнику цит. за виданням: *Троцкий Л.Д. Наши политические задачи*. Женева, 1904. С. 54–55.

лошує рішучу боротьбу згубній для робітниче-селянських мас політиці Центральної ради, викриваючи її буржуазний, контрреволюційний характер⁷.

Тобто про селянських депутатів взагалі не йшлося. Щоправда, у телеграмі від 13 грудня до РНК Радянської Росії вже йшлося про «І Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих і солдатських депутатів і частини Рад селянських депутатів»⁸. Про «частину» згадано у використаних у монографії цитатах (наприклад, див. с. 162, 169). Проте частина таки не є «ціле», та й термін «бідніше» у таких випадках не вживається. І це цілком закономірно, адже «частина» тут – поняття не якісне, а кількісне.

Ігнорування селянства було настільки відчутним, що, за спогадами Є. Бош,

перед виборами ЦИК України с.-р. і м.-ки снова выступили с заявлением, что в выборах принимать участия не будут ввиду того, что якобы представительство на съезде от крестьянства недостаточно и ответственность за выборы ЦИК брать на себя они не желают⁹.

Та й сам Автор монографії наголошує на тому, що представниками від селянства ЦВК Рад України поповнилася лише після Всеукраїнської селянської конференції, що відбулася 20–22 січня 1918 року в Харкові. Однак навіть це зібрання, через неповне представництво, так і не отримало запланованого раніше статусу з'їзду (с. 170).

Автор, як це випливає з його концепції, вважає «владу рад» доби кінця 1917 – початку 1918 року найкращою і найближчою до ідеалу формою влади, єдиним періодом існування диктатури пролетаріату, яка вже влітку 1918 року почала перетворюватися на диктатуру партії більшовиків. Що ж становила собою «влада рад» у цей період і чи відповідала її форма намірам більшовицького керівництва? Ленінське бачення підвладної більшовикам держави ґрунтовно аналізує С. Кульчицький¹⁰, і воно не мало нічого спільного із «владою рад» в її напіванархічній, позбавленій суворого контролю з боку компартійних органів, формі. Суть же наявної на початку 1918 року системи радянської влади добре змалював перший народний секретар радянської України у військових справах В. Шахрай. Сумніви цього діяча у доцільності існування Народного секретаріату Здоров пояснює «кризою у поглядах» (с. 173), але не спростовує наведеного ним опису місця вищих органів влади радянської України у тогочасній системі влади. Аналізуючи ситуацію свіжим слідом, Василь Шахрай наголошував:

⁷ Резолюція I з'їзду Рад про самовизначення України. 12 грудня 1917 р. // Перемога радянської влади на Україні (жовтень 1917 р. – січень 1918 р.). Зб. док. К., 1947. С. 88.

⁸ Телеграма Центрального Виконавчого Комітету України Раді Народних Комісарів. // Там само. С. 92.

⁹ Бош Е. Национальное правительство и советская власть на Украине. С. 25.

¹⁰ Кульчицький С. В. Закономірності еволюції радянської влади (короткі тези) // Український історичний журнал. 2007. № 6. С. 181–217.

Было согласие всех товарищей большевиков на создание Центрального Исполнительного Комитета и Народного Секретариата. Но как только дело доходило до того, что новое Советское Правительство хотело действительно стать властью, тут и выяснялось, что эти большевистские Советы возражали и ссылались на то, что они считают своим правительством лишь Совет Народных Комиссаров, что никакого Украинского Исполнительного Комитета они и знать не хотят. Каждый Совет отстаивал свое право на власть («вся власть на местах местным Советам») – вот в этом и заключалось то тяжелое положение Советского Правительства Украины, о котором я упоминал раньше. Опирается ему не на кого было кроме Советов, а Советы, которые же сами и создали Центральный Исполнительный Комитет, не хотели быть зависящими от него и не признавали его. Этот разброд объясняется именно национальными мотивами, ибо украинские массы или были на стороне Рады, или оставались в стороне, подозрительно поглядывая на те события, которые творились на их глазах¹¹.

Ці слова, що безпосередньо характеризують стан радянської влади в Україні, Здоров оминув своєю увагою, позаяк вони не узгоджуються з його баченням тогочасної ситуації.

Інша справа, що саме таке «владне безсилля» Народного секретаріату парадоксальним чином сприяло збільшенню популярності ідеї радянської влади в масах. Адаже гасло «Вся влада Радам!» перетворювалося на «Вся влада місцевим радам!» і освячувалося авторитетом більшовицької партії. А отже, населення на місцях стало набагато ближче до реальної влади, що не могло не сподобатися його активній частині, яка й брала на себе владні функції. А це сприяло зростанню впливу більшовиків.

Нетривалість радянської влади 1918 року і відповідно той факт, що непопулярні рішення не було втілено в життя, а також народні гасла, які взяли на озброєння більшовики, спричинилися до того, що авторитет радянської влади почав зростати навіть серед селян. Проте головним чинником цього була все-таки демобілізація солдатів – вихідців з українського села. Саме вони несли інформацію про тотожність більшовицької програми народним устремлінням, чому сприяли рішення РНК Росії з надання низам суспільства реальних прав (насамперед – на землю) та їхнє вороже ставлення до «гнобителів». Це могло сприйматися народними масами навіть як послідовні дії у вирішенні національного питання, адже серед «гнобителів» фактично не було українців. Тобто більшовики намагалися довести (і часто успішно), що вони цю органічну єдність зберігають (не порушуючи національних прав, дбають про соціальні), тоді як «радівці» через свою «буржуазність» не лише не борються за соціальні права, а й фактично порушують національні (лякали відновленням влади російських поміщиків).

---

¹¹ *Скоровстанский В.* Революция на Украине. Саратов, 1919. С. 111–112.

Вище ми проаналізували роль «радянської влади» в Україні на початку 1918 року. Однак якщо порівняти її з радянською владою доби існування СРСР, то побачимо величезну різницю. Після опанування більшовиками ситуації головна риса радянської влади полягала в тому, що, попри часткове збереження своїх початкових форм, вона мала жорстко централізований характер і була побудована «згори донизу». Тоді як наприкінці 1917 – на початку 1918 року було інакше: найактивніші діячі рад формували реальну владу на місцях, а центральна влада не була «обов'язковою». Постає запитання: що називати «радянською владою»? За Здоровим, саме та система, що склалася на початку 1918 року, була набагато ближчою до «справжньої» радянської влади. Та чи можна називати «владою» ситуацію, за якої взагалі не існувало впливового центру? І чи не доречніше називати «радянською владою» ту владну вертикаль, яка нам добре відома за СРСР і була, власне кажучи, реальною, а не гіпотетичною владою? Відповідь на ці запитання не може бути однозначною, вона залежить від суб'єктивних суджень.

На прикладі аналізу змісту дефініцій «більшовизм» і «радянська влада» ми окреслили проблему, перед якою постають усі історики, а не лише Автор монографії. Чимало в праці Здорова й інших невіршених проблем. Автор не розуміє різниці між історичною наукою та історичною дидактикою. Він не усвідомлює, що перед автором підручника не стоїть завдання обґрунтовувати всі свої твердження з різних джерел та ще й наводити при цьому покликання. Звісно, якщо підручник містить фактологічні помилки, їх необхідно виправляти. Зі свого боку, рецензент навіть запропонував би, щоб вузькі спеціалісти перевірили усі шкільні й університетські підручники з метою ліквідації наявних там огріхів. Адже вони не роблять чести ані історичній науці, ані історичній дидактиці.

Однак фактологічні помилки, як і не підтверджена покликаннями на джерела гіпотеза, не свідчать про хибність тої чи тої тези автора підручника. До чого ці зауваження? Одеський історик декілька разів критикує підручник з історії України для 10 класу Федора Турченка. І добре, якби йшлося про присутні речі, але Здоров хибує на підміну понять. Наведу лише один приклад. Автор пише:

Ф. Турченко наводить факт зі споминів В. Затонського: «більшовицький комісар Дубенського повіту на Волині заборонив п'єсу “Сватання на Гончарівці”, яка без перешкод ставилася в царські часи. “Грати дозволяю, – говорив комісар, – тільки не на контрреволюційній [тобто українській. – Ф. Т.] мові”». В даному випадку Ф. Турченко вдається до прямої підтасовки. В. Затонський дійсно наводить у своїх спогадах таку резолюцію. Автором її був комендант Дубна (а не комісар Дубенського повіту) Василь Боженко – київський робітник-тесляр, який був безперечним українцем, до смерті не вмів як слід по-російському розмовляти. Ф. Турченко свідомо не називає прізвища

цього «комісара Дубенського повіту», аби видати його дії за дії російських більшовиків» (с. 15–16).

Бачимо, що у викривальному пасажі Здоров переконує читача, що Боженко був етнічним українцем, а не росіянином. І на цій підставі він нещадно критикує Турченка. Однак у самого Турченка про національність «більшовицького комісара Дубенського повіту» зовсім не йдеться, акцент зроблено на його партійній приналежності! Зрозуміло навіть неісторику, що етнічне походження і партійна приналежність – це зовсім не тотожні поняття. Таке довільне «змішування» неприпустиме для науковця, хоча, на жаль, воно вельми поширене як в історії, так і в політиці.

Інше запитання, що випливає із зауваження про Боженка, – чи може етнічний українець, який не вміє «як слід розмовляти по-російському», бути ненависником української мови? Не може – за логікою Автора монографії, для якого етнічне походження Боженка становить контраргумент його українофобства. Такий погляд важко назвати науковим. Недостатнє знання російської мови, а надто українське етнічне походження, зовсім не є перепорою для негативного ставлення до всього українського. І приклад Боженка, який, за словами того ж Затонського, «ненавидів навіть українську мову, бо вважав її за буржуазну»¹², беззаперечно спростовує ті припущення, що випливають з тексту Здорова.

Водночас слід зауважити, що навіть у цьому докладно розглянутому нами випадку частина критичних зауважень доречні. Адже далі наведено аргументовані докази того, що Боженко був комендантом Дубна, а не комісаром Дубенського повіту, та що така заборона сталася в середині 1919-го, а не на початку 1918 року. Однак звинувачення у підтасовці та «свідомому неназиванні» стосуються зовсім не назви посади чи дати заборони п'єси – Автор завдає нищівної критики (але не може спростувати прикладами!) самій спробі Ф. Турченка продемонструвати антиукраїнський характер більшовизму того періоду. Де в чому зі Здоровим можна погодитися. Цитату Турченко підібрав не зовсім вдалу. Доречнішими були б, приміром, слова тієї ж Євгенії Бош і Володимира Ауссема, сказані ними на Першій всеукраїнській конференції більшовиків на початку грудня 1917 року. Фактичний керівник першого уряду Радянської України, критикуючи Леніна, наголошувала: «Відповідаючи на національне питання “правом націй на самовизначення”, ми штовхаємо пролетаріат в обійми імперіалістичної буржуазії»¹³. Володимир Ауссем, перший народний се-

¹² Затонський В. Про підсумки українізації. З промови на червневому пленумі ЦК КП(б)У 1926 року // Будівництво Радянської України. Збірник. Вип. I. За ленінську національну політику. Харків, б. р. С. 10.

¹³ Українською мовою цитовано за: Волін М. Історія КП(б)У в стислому нарисі. Харків, 1931. С. 79. Див. також: 1917 год на Києвицине. Хроника событий / Сост.: А. Иргизов, В. Манилов, Ф. Ястребов; Под ред. В. Манилова. К., 1928. С. 430.

кретар з фінансових справ обраного 17 грудня Народного секретаріату, висловився на цьому зібранні ще відвертіше: «національна проблема стає контрреволюційною»¹⁴. То хіба немає тут негативного ставлення «верхів» більшовиків України до всього національно українського й ототожнення його з таким ненависним Здорову «буржуазним»?

Вище вже йшлося про те, що Автор монографії неодноразово вживає поняття «диктатура пролетаріату» та «більшовицька влада» як синоніми стосовно кінця 1917 – початку 1918 року. У своїй системі доказів він часто використовує свідчення Затонського. Звернімося до нього і ми. У червні 1926 року на пленумі ЦК КП(б)У Затонський, характеризуючи події кінця 1917 року, наголошував:

Хоча маса пролетарська і була настроєна рішуче проти усякої України, але, фактично, хто тую Радянську Україну збив, хто її організував? Безумовно, на кістках, на крові тих пролетарів, що ненавиділи навіть мову українську, бо вважали її за буржуазну...¹⁵

Такі думки Затонського суперечать тезі Здорова про те, що

більшовизм переміг в Україні наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. саме тому, що очолив визвольний рух українських робітників та селян, їхню боротьбу проти капіталістів та поміщиків, ставши в цьому сенсі українським більшовизмом... Ця течія прагнула знищити всі види як соціального, так і національного гноблення та експлуатації, здійснивши світову соціалістичну революцію (с. 226).

Здійснений на підставі реальних документів і спогадів аналіз тогочасних подій спонукає зробити висновок, що більшість активних діячів більшовизму в Україні на той час не вбачали українське питання таким, що потребує вирішення. Проте більшовицький центр вважав інакше, і тому пропаганда, централізовано керована з Петрограда, повсякчас проголошувала ті гасла, яких потребували народні маси. Цим завойовували авторитет. Серед таких гасел було і «право націй на самовизначення».

Зробімо невеликий відступ, без якого важко буде зрозуміти ситуацію грудня 1917 року. Антиукраїнська позиція київських більшовиків не була новиною, а стала правилом від самого початку російської революції 1917 року, коли під тиском обставин більшовики були змушені виголошувати якісь гасла в національному питанні. Ще на квітневій (1917 року) конференції РСДРП(б) співдоповідачем Сталіна з національного питання був Георгій Пятаков, який, як образно зазначалося в одному з навчальних посібників 1930 року, «з жартів долі був у той час найвпливовішим ро-

---

¹⁴ *Волін М.* Історія КП(б)У в стислому нарисі. С. 79.

¹⁵ *Затонський В.* Про підсумки українізації. С. 10–11.

бітником на Україні»¹⁶ і представляв київських більшовиків. Свій виступ проти наявності у партійній програмі «права націй на самовизначення» він обґрунтував так: «Соціал-демократи проголошують права, щоб так чи інакше їх здійснювати. Якщо ми кажемо, що здійснювати ці права шкідливо, то не зрозуміло, заради чого це право проголошується»¹⁷ (курсив наш. – Є. Г.).

Іншими словами, Пятаков виступав за те, щоб показати широкому загалові стратегічне (тобто таке, що визначається не суто тактичними міркуваннями, викликаними необхідністю захопити владу) бачення розвитку країни. Адже думку про те, що здійснення права на самовизначення на практиці суперечить більшовицьким планам на майбутнє, на партійній конференції ніхто не заперечував. Однак боротьба «з відкритим забралом» могла лише завадити більшовикам здобути владу, і тому вони перехопили народні гасла. Власні програмні засади більшовиків були неприйнятні для більшості населення і, як показав історичний досвід, далекі від оптимального шляху розвитку. Тому вони й перейняли народні гасла.

Першим з таких гасел більшовики взяли на озброєння «право націй на самовизначення». І хоча воно було й раніше записане у програмі партії, але мало занадто абстрактний вигляд і зовсім не пропагувалося. 1917 року ситуація змінилася. Тепер це гасло можна було використати для захоплення влади. Тому більшовицьке керівництво заговорило про нього вголос. Із травня до листопада 1917 року, тобто до захоплення влади в Петрограді, РСДРП(б) була єдиною загальноросійською партією, керівництво якої не лише формально підтримувало прагнення України отримати автономію, а й постійно наголошувало скромність українських вимог. Після того як виникла реальна можливість здобути владу, національні гасла взяло на озброєння у своїй діяльності й керівництво більшовиків у Києві. Тобто поява національних форм радянської влади в Україні була спричинена не щирим усвідомленням несправедливості національного гноблення, а потребою «завоювати довіру українських трудящих мас, особливо від яких залежало питання про владу» (с. 121). Це, як видно з цитати, усвідомлює і сам Здоров.

У книжці важко відшукати відверті фактологічні помилки. Проте підміна понять, як і недостатньо обґрунтовані висновки, трапляються нерідко. І саме на підставі таких висновків Автор намагається довести свою концепцію «Українського Жовтня». Докладний опис кожної з таких непідтверджених думок потребує забагато місця. Тому ми коротко схарактеризуємо лише деякі з них.

Звернімось до тези про те, що формування вищих органів влади Радянської України відбулося «без будь-якої участі чи втручання представ-

¹⁶ Попов М. Історія КП(б)У. Харків, 1930. С. 122.

ників Радянської Росії» (с. 178, 225). Дивним воно виглядає для історика, який досліджує діяльність більшовицької партії. Хто, як не він, мав би пам'ятати про принцип «демократичного централізму», за яким місцеві партійні осередки більшовиків не мали впливу на ухвалення рішень? До того ж саме цей централізм, хоч як парадоксально це може виглядати, і призвів до утворення радянської УНР. Адже більшовицькі керманічі, зокрема Ленін і Сталін, своєчасно зрозуміли велику вагу національно-визвольного руху та намагалися використати цей рух у власних інтересах. Парадокс полягав у тому, що серед більшовиків України бракувало лідерів, які б могли, формально не заперечуючи права українців на самовизначення, здійснювати потрібну більшовицькому центру політику. Тому й було здійснено ряд кадрових кроків, що могли поліпшити ситуацію. З Петрограда до України було відряджено таких знакових постатей, як Микола Скрипник, Юрій Коцюбинський та Віталій Примаков. До речі, обраний ще 17 грудня народним секретарем праці Скрипник 22 грудня командировався «на Україну в качестве агента ЦК»¹⁸. Вже маємо формальний приклад тієї «участі чи втручання» представників Радянської Росії, що їх так затято заперечує Автор монографії.

Із наведених Здоровим даних видно, що керівники збільшовизованих військ (росіян за національністю) вже на початку грудня прагнули силою зброї повалити УЦР. Їх зупиняла лише наявність «близько двох дивізій українських військ, що до останнього часу підтримували Центральну Раду» (с. 81). Додамо також, що подібний крок міг спровокувати антиросійські та антибільшовицькі настрої, а цього більшовики допускати не збиралися. Адже навіть у масовій свідомості, за свідченням В. Шахрая, була поширена думка, що «*большевики (а это российская партия, ибо у нас, у украинцев, большевиков нет, – говорили украинцы) искренние друзья Украины*»¹⁹. Тому головним засобом боротьби з УЦР на початку грудня було обрано «розкладення» проукраїнських військових частин. Ключовим чинником його успішності стало гасло негайного миру.

«Розкладання» українських військових частин зовсім не означало їх перехід на бік більшовиків. Ба більше, через короткий проміжок часу воно бумерангом вдарило по самих більшовиках – реально боєздатних частин майже не було і радянську владу в Україні нікому було захищати від

¹⁷ *Национальный вопрос на апрельской конференции РСДРП (большевиков) // Революция и национальный вопрос. Документы и материалы по истории национального вопроса в России и СССР в XX веке / Под ред. С. М. Диманштейна. Т. 3. Февраль–октябрь 1917. М., 1930. С. 13.*

¹⁸ *Удостоверение, выданное на имя Н. А. Скрипника в том, что он командирован на Украину в качестве агента ЦК РСДРП(б) // Большевицские организации Украины в период установления и укрепления советской власти (ноябрь 1917 – апрель 1918). Сб. док. К., 1962. С. 29.*

¹⁹ *Скоростанский В. Революция на Украине. С. 110.*

спільного походу німецьких та українських військ. Характеризуючи події лютого–березня 1918 року, Є. Бош відверто визнавала:

Сочувствія и симпатіи были не на стороне Советских отрядов. Почти всюду отступающие отряды обстреливались местными белогвардейцами, не встречая противодействия со стороны населения. Находясь на своей «родной» Украине, красноармейцы не были уверены, что их не встретят в тылу огнем²⁰.

Звісно, таке ставлення не було результатом лише розкладницької роботи в колишніх військових частинах, воно значною мірою посилювалося внаслідок тих звірств, які вчиняли на своєму шляху більшовицькі війська під загальним керівництвом Міхаїла Муравйова. Проте головним фактором була таки зневіра у будь-якій центральній владі та небажання воювати.

Одним із найсумнівніших результатів праці одеського історика стали суперечливі й малообґрунтовані дані щодо національного складу більшовицьких організацій України. Національність більшовиків Здоров визначає... за формою прізвищ відомих йому діячів. І це попри те, що в подібній ситуації з робітниками він зауважує, що визначення національності за закінченням прізвища «не може гарантувати надійні дані» (с. 40). Ставлення до партійних кадрів дещо інше. На підставі аналізу прізвищ делегатів (!) декількох міських рад і партійного зібрання в Києві Автор доходить вкрай поверхового висновку про те, що частка етнічних українців серед більшовицьких організацій наприкінці 1917 року сягала «близько половини їх чисельності» (с. 114, 223). Про абсурдність такої оцінки свідчать хоча б наведені ним же дані партійного перепису 1922 року, згідно з яким українці в КП(б)У становили лише 23,3% (с. 111). І це після вступу до лав партії значної частини боротьбистів (яких, щоправда, залишилося там небагато) та лівих українських соціал-демократів, тобто після розширення кадрової бази більшовицької партії в бік етнічних українців! Хоча Здоров прямо й не говорить, але з його тексту випливає, що 1922 року КП(б)У була менш українською, ніж РСДРП(б) в Україні наприкінці 1917 року.

Знову-таки, умисно чи через незнання, Автор монографії ототожнює поняття «українські більшовики» та «більшовики України». А це на той час далеко не тотожні поняття. «Український більшовик» не завжди був членом РСДРП(б). Так, наприклад, Афанасій (Опанас) Буценко, делегат I з'їзду КП(б)У, а в грудні 1917 року – член УСДРП, «вже був у складі Полтавської організації більшовиків і з відома Губкому здійснював розкол» у лавах УСДРП²¹. Про нетотожність «більшовиків» та «українських більшовиків» свідчить і так часто цитована автором Євгенія Бош. Характеризуючи партійний склад з'їзду рад у Харкові, вона писала:

²⁰ Бош Е. Национальное правительство и советская власть на Украине. С. 35.

²¹ Буценко А. О расколе У.С.Д.П. (1917–1918) // Летопись революции. 1923. № 4. С. 121–122.

«На совещании фракционные делегаты поделились следующим образом: большая часть б-ки – меньшая с.-р. (левые), несколько человек украинских б-ков и два интернационалиста»²².

Наостанок наведемо ще деякі приклади непродуманих характеристик, що відразу впадають в око. Так, зовсім не підкріплено фактами твердження про те, що напередодні революції «основний дохід переважна більшість куркулів отримувала за рахунок лихварської або кабальної (напівфеодальної) експлуатації» (с. 32). Лише сумну посмішку в того, хто знає засади більшовицької програми у питанні про мир та землю, можуть викликати твердження Здорова про щирість більшовиків, коли вони «казали робітникам і солдатам: беріть владу в свої руки, бо радянська влада – це ваша влада, й від вас тепер залежить припинення війни. І розподіл поміщицьких земель між селянами і все інше» (с. 55).

Автор монографії «безапеляційно і без жодних посилань» (його ж характеристика одного з тверджень Я. Гинченка на с. 81) називає Каледіна «завзятим прихильником єдиної неподільної Російської імперії» (с. 96) у період після жовтневого перевороту. Цим самим він умисно чи несвідомо ставить знак рівності між «Алексєєвською організацією» (пізніше – «Добровольча армія») та донським козацтвом. Про серйозні суперечності між ними, як і про принципову неможливість ведення прихильниками єдиної-неділимої переговорів із Центральною Радою, Здоров, звісно, не згадує. Це не вписується в його концепцію. Обходить увагою він і той факт, що не каледінські козацькі війська пішли війною на більшовицьку Росію, а навпаки. Не підтверджується документами теза про те, що Центральна Рада пропускала козаків додому, а «простим російським робітникам і селянам» таке повернення забороняла (с. 72, 88).

Некоректним вважаємо порівняння заклику Симона Петлюри до українців-фронтовиків не вступати в братання з німцями із гіпотетичним закликом урядів Росії чи Польщі до всіх росіян чи поляків не коритися наказам нелегітимно, на їхню думку, обраного президента (с. 64). Нагадаємо, що тогочасна Україна навіть за III Універсалу перебувала у складі Росії. Таке порівняння може собі дозволити артист або політик, але аж ніяк не науковець.

Завершуючи огляд, варто зазначити, що «марксистські» переконання Автора виразно відчутні в його книжці. Залюбленість у марксистські догми, поряд з не до кінця визначеним ставленням до ідейно-пропагандистського апарату радянського (за Здоровим – «державно-капіталістичного») зразка, заважає Авторіві застосовувати однакові критерії в оцінці усіх політичних сил України кінця 1917 – початку 1918 року. Перифразуючи відому російську приказку, можна сказати, що він бачить

---

²² Бош Е. Национальное правительство и советская власть на Украине. С. 25.

усі смітинки в очах українських соціалістичних партій, причому досить часто на місці смітинки бачить колоду, тоді як в очах більшовицької партії на місці колоди бачить смітинку. Всім українським «дрібнобуржуазним» партіям Здоров, за традицією радянської історіографії, приписує «зрадницько-угодовську позицію» (с. 43), вказує на те, що «інтереси лідерів Центральної Ради й тих сил, що їх захищали, розійшлися з інтересами українського трудящого селянства» (с. 217). Політику Центральної Ради після жовтневого перевороту називає «відверто реакційною». Хоча, здавалося б, якщо вже говорити про «зраду інтересів робітників і селян», то варто було б задуматися: кого вважати «справжнім зрадником» – тих, хто намагався ці інтереси реалізувати шляхом компромісу та введення процесу в легітимне річище, чи тих, хто використав народні гасла для захоплення влади, зовсім не ставлячи за мету ті гасла втілювати?

Марксизм Здорова не має реальної позитивної програми, жодною мірою не дає відповіді на питання «Що робити?». Втім, Авторкові вдалося яскраво показати значну частину вад і недоглядів радянської та державницької історіографії. І за це йому шана й дяка. Прочитавши книжку одеського історика, попри його «пролетарську» категоричність у характеристиці, доводиться визнати: тогочасним подіям неможливо дати однозначну оцінку. До того ж матеріалу в праці справді так багато, що читач з іншою системою цінностей може віднайти там щось і на підтвердження своїх думок. Однак для цього треба прочитати книжку, а її тираж, на жаль, невеликий.

Насамкінець хотілося б наголосити: події кінця 1917 – початку 1918 року справді можна назвати «Українським Жовтнем». Адже в Україні у ці місяці сягнула свого апогею руйнація колишньої системи влади, найпоказовішим прикладом якої в Росії став жовтневий переворот. Така руйнація безпосередньо вплинула на падіння чи не останнього легітимізованого органу влади колишньої Росії – Української Центральної Ради та її уряду – Генерального секретаріату. Це стало результатом радикалізації вимог народних мас і насамперед стомлених війною солдатів. Найпопулярніші та найрадикальніші гасла взяли на своє озброєння більшовики. Успішності й органічності такого «перехоплення гасел» сприяло те, що частина програмових засад більшовиків справді збігалася з народними вимогами. Перш за все це стосувалося ліквідації поміщицького землеволодіння та реквізиції великих промислових підприємств. Це був момент найвищої за весь період 1917–1920 років згоди між народними масами та більшовицьким керівництвом. Однак якщо для перших реалізація названих вимог задовольнила головні їхні прагнення, то для других це був лише перший крок до комуністичної революції. У свій наступний прихід в Україну більшовики в усіх владних органах вже становили абсолютну більшість і спробували силовими методами почати втілення своїх справжніх програмових засад. Ці їхні дії викликали рішучий спротив українського селянства і врешті змусили відступити. Проте це вже тема іншої розмови.

Hennadiy Yefimenko

What is the “Ukrainian October”?

Hennadii Yefimenko reviews the book of Odessa historian-Marxist Andrii Zdorov “Ukrainian October: Worker-Peasant Revolution in Ukraine.” Noting the book’s strengths (thorough historiographical analysis, knowledge of sources), Yefimenko criticizes Zdorov’s construction as an attempt to idealize the early period of the Bolshevik rule in Ukraine (November 1917 – February 1918). According to Zdorov, Bolsheviks prevailed at the time because they assumed leadership of “the liberation struggle of Ukrainian workers and peasants.” The reviewer uses concrete examples to demonstrate Zdorov’s selective use of memoir literature and sources, simplified interpretation of the problem of national composition of Bolshevik organizations, terminological ambiguities in the text.